

לא תרצח' ~ הפלת עוברים

תוכן

פתיחה

- א. מעמד העובר בישראל ובבני נח
- ב. מי איכא מידי דלישראל שרי ולגוי אסור?
1. רציחה בלי חיוב. 2. לא נחשב רצח. 3. חצי נפש.
- ג. נפקא מינות
- ד. פסיקת הלכה

פתיחה

בחודש טבת (תשע"ט), התרחש פיגוע ירי בתחנת האוטובוס של עפרה. בארוע נפגעה אשה בהריון, בשבוע ה-30. התינוק נולד בניתוח דחוף, אך לאחר כמה ימים נפטר. ויש לעיין האם ע"פ דיני התורה, הריגת עובר במעי אמו נחשבת רצח?

בארה"ב ישנו ויכוח גדול על הפלות, מצד אחד יש התומכים בזכות האשה על גופה להפיל את העובר, ויש התומכים בזכות העובר לחיות ואין זכות לאשה להרוג אותו.

ויש לעיין מהי דעת התורה ביחס להפלה, האם היא נחשבת רצח או חבלה, לאדם אסור לרצוח אפילו את עצמו, אך לחבול בעצמו מותר במקרה של צורך.

נוסיף עוד ספק שהובא **בחשוקי חמד** (ערכין ז.):

אשה מעוברת שהעובר מסכן אחד מאיבריה, אבל לא מסכן את חייה, האם מותר להפיל את העובר כדי להציל את האבר?...

זכורני שבא מעשה לפני מרן החזון איש זצלה"ה, אם מותר להרוג עובר משום סכנת אבר לאמו, וכמדומה שהורה לאיסור, והלום ראיתי במהרי"ט שהתיר עיין שם.

פשוט שחיי האשה קודמים לחיי העובר שבמעיה, אבל מה הדין סכנת איבר של האשה מול חיי העובר שבמעיה?

א. מעמד העובר

הגמרא **בסנהדרין** (נז): עוסקת בהבדלים בין ישראל לבני נח, ואומרת:

בן נח נהרג בדיין אחד ובעד אחד שלא בהתראה... אף על העוברין...

דכתיב שופך דם האדם באדם דמו ישפך איזהו אדם שהוא באדם הוא אומר זה עובר שבמעיה אמו.

ופרש"י:

אף על העוברין - הכה את האשה ויצאו ילדיה נהרג עליהן, ובישראל עד שיצא לאויר העולם...

בן נח חייב מיתה על הריגת עוברים, כדרשת חז"ל 'דם האדם - באדם', מיהו אותו אדם שבתוך האדם? זהו העובר, ובן נח חייב על הריגתו. משמע שעובר נחשב נפש ולכן בן נח שחייב על רציחה, חייב על הריגת עובר.

לעומת זאת, ישראל פטור על הריגת עובר, שהרי נאמר בפרשת משפטים (שמות כא, כב) :

וְכִי יִצְוּ אֲנָשִׁים וְנִגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וַיִּצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוּשׁ יַעֲנֹשׁ כַּאֲשֶׁר יִשִּׁית עָלָיו בְּעַל הָאִשָּׁה...

מה הכוונה 'לא יהיה אסון', האם עסקינן בכך שהאמא לא מתה או שהעובר לא נפגע?

פרש"י :

ולא יהיה אסון – באשה.

ענוש יענש - שלם דמי ולדות לבעל.

אם לא יהיה אסון באמא אלא רק בעובר, ישלם המזיק לבעל דמי ולדות. ומוכח שאין עונש מיתה על הריגת עובר ולכן משלם כסף. שהרי אם האמא נהרגה חייב מיתה ופטור מתשלומים מדין קים ליה בדרבה מיניה, ומכך שמשלם כסף על הריגת העובר מוכח שאין בו חיוב מיתה.

מפרשי רש"י בארו מנין היה פשוט לרש"י ש'אסון' קאי על האשה, דילמא קאי על עוברים, ודוקא אם לא נהרג העובר משלם כסף?

שפתי חכמים כתבו :

דאין לומר בולדות, דהא כתיב ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש, ואי בולדות הא כתיב **מכה איש** ולא נפל.

הגור אריה כתב :

לא שייד בולדות "ונתת נפש תחת נפש", כיון שלא יצאו לאויר העולם.

שפתי חכמים למדו ממכה 'איש' – ולא עובר, המהר"ל לומד נפש תחת נפש- ועובר אינו נפש.

בכל אופן, מבואר בשיטת רש"י שעובר אינו נפש, ולכן ישראל לא נהרג עליו וחייב תשלומין.

ובעצם, הדבר מבואר בדין דמי וולדות, שאמרה על כך הגמ' בערכין (ז). 'ממונא דבעל הוא' ואי עובר חשיב נפש, אינו ממון אלא נפשות, אלא ודאי שעובר אינו נפש דכל שלא יצא ממעי אימו, הרי הוא כאיבר מאבריה וממון הוא משלם ולא מיתה.

עלה בידינו שגוי חייב מיתה על הריגת עובר, אך ביחס לישראל לא חשיב נפש ואינו אלא ממון הבעל בלבד.

לפ"י כתב **המהרש"א** :

בזה אמרתי ליישב בפי' שמות שדקדק הכתוב לאמר 'ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות' דודאי פרעה לא שאל מהם להרוג הזכרים בידיים דבן נח מוזהר על שפיכות דמים ולכך לא אמר כן למילדות המצריות שהוזהרו על שפיכות דמים אפילו בעוברים, אבל למילדות העבריות אמר **שהותר לכם** להרוג עובר במעי אמו וראיתם על האבנים קודם שיצא לאויר העולם אם בן הוא וגוי וכיון שאי אפשר בהם לפטור משפיכות דמים רק בתחילת יציאת הולד קודם שיצא ראשו הוצרך לתת להם סימנין כמ"ש בסוטה (יא): וראיתם על האבנים סימן גדול מסר להם כו' יריכותיה מצטננות כו' וכן פניו למעלה...

פרעה התחכם ברשעותו, ופנה דווקא אל המילדות העבריות ומהם דרש להרוג את העוברים, וזאת משום שידע שאצל בני"י לא נחשב העובר נפש ואין הפלתו רציחה¹.

¹ לעני"ד, אין כוונתו שפרעה הכיר את הסוגיא בהלכה, אלא שבתרבות ישראל עובר לא היה נחשב נפש ובתרבות המצרית כן, כעין יחס הנצרות להפלות.

לפניי כתבו הפוסקים, דאם צריך לעשות הפלה, יש לבצעה ע"י רופא יהודי ולא ע"י גוי.

ב. מי איכא מידי דלישראל שרי ולגוי אסור?

השאלה המתבקשת היא, כיצד יתכן שביחס לגוי הריגת עובר נחשבת לרצח, אך ביחס לישראל אין העובר נחשב נפש? אם עובר הוא נפש חשיב רציחה לכל, ואם אינו נפש כולם יתחייבו ממון בלבד? ומצאנו כמה מהלכים בראשונים בבאור ענין זה:

1. רציחה בלי חיוב

בעלי התוספות תמהו, כיצד יתכן שגוי חייב מיתה על הפלת עובר ולישראל הדבר מותר, וכתבו בסנהדרין (נט.):

ליכא מידעם דלישראל שרי ולעובד כוכבים אסור - על העוברים דעובד כוכבים חייב וישראל פטור, אע"ג דפטור מ"מ לא שרי.

ונראה באור כוונתם, דס"ד דלגוי נחשב הדבר כרצח, ולישראל מותר, ודבר זה לא יתכן, ולכן תרצו דודאי גם לישראל יש איסור בדבר, אלא שלא חמיר כ"כ לחייב עליו מיתה.

כלומר, הגדרת המעשה שוה, עובר הוא נפש וההורגו שופך דמים, אלא שביחס לגוי ניתן להרוג רוצח עוברים, אבל ביחס לישראל יש דרישות מחמירות הרבה יותר כדי להוציא להורג², דחס רחמנא על בניו, ובעינן דווקא יצא לאוויר העולם, אך כל שלא יצא אע"פ שחשיב נפש וגוי נהרג עליו, ישראל ההורגו אינו חייב מיתה.

וכע"ז כתב ריב"א (פרשת משפטים):

וא"ת והלא (בן נח) נהרג עליו, דכתיב שופך דם האדם באדם דמו ישפך, ואמרינן איזה הוא דם האדם שהוא באדם? הרי זה עובר שבמע"י אמו. ומי איכא מידי דבן נח מוזהר עליו וישראל לא?
וי"ל שאני בן נח דאזהרתו זו מיתתו, ולכך נהרג על מה שישראל אינו נהרג.

גם ישראל הצטוו ב'שופך דם האדם באדם', אלא שבני נח נהרגים באזהרה בלבד, וישראל צריכים פסוק נוסף לעונש.

כלומר, עצם האיסור שוה בין ישראל ובני נח, רק לענין העונש ישנה חומרא מיוחדת בבן נח שנהרג על כל אחת מז' המצוות שלו, לעומת ישראל שיש דרישות רבות כדי להוציאו להורג³.

2. לא נחשב רצח

מהלך הפוך מצאנו בסוגיא בנידה (מד.):

משנה: בן יום אחד ההורגו חייב...

גמ': דכתיב: 'ואיש כי יכה כל נפש' - מ"מ.

רק בן יום אחד יש בו נפש וההורגו חייב, אבל כל זמן שלא יצא מבטן אימו לא חשיב נפש כלל.

וכדאי לצרף את גירסת תוספות (שם):

² ישראל בעי שני עדים ובי"ד של כג' והתראה, וגוי לא צריך, כמבואר בסנהדרין נט. והובא לעיל.

³ וכן מצינו בענין מעשה שמעון ולוי שלפי הרמב"ן הרגו את אנשי העיר מחמת שלא דנו את חמור, וכיון שעברו על מצוות דינים היו חייבים מיתה, אע"פ שישראל לא חייבים מיתה בכה"ג.

איש כי יכה כל נפש- אפילו כל דהו.

יש חיוב מיתה אפילו על כלשהו מהנפש, ובכל אופן אין חיוב על הריגת עובר, ומוכח שעובר לא הוי אפילו נפש כלדהו.

וכ"כ המהרי"ט (א, צט):

להתעסק עמה (נכרית) שתפיל פרי בטנה איבוד נפשות אין כאן, דאפילו בישראל נפלים לאו נפש הוא וממון הוא דחייב רחמנא דמי וולדות לבעל, דכתיב כאשר ישית עליו בעל האשה ובריש הנחנקין אמרינן ואצטריך למכתב מכה איש ומת ואצטריך למכתב כל מכה נפש, דאי כתיב כל מכה נפש הוה אמינא אפילו נפלים קמשמע לן ובפרק יוצא דופן דרשינן כל נפש לרבות קטן בן יום אחד דמשמע כל נפש אפילו נפש כל דהו, אלמא נפלים אפי' נפש כל דהוא לא מקרי.

המהרי"ט סמך על הסוגיא בערכין (ז). שם כתוב:

משנה: האשה שיצאה ליהרג אין ממתנין לה עד שתלד. האשה שישבה על המשבר ממתנין לה עד שתלד.

גמרא: פשיטא גופה היא? איצטריך ס"ד אמינא הואיל וכתיב כאשר ישית עליו בעל האשה ממונא דבעל הוא ולא ליפסדיה מיניה קמ"ל. ואימא ה"נ אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן אמר קרא ומתו גם שניהם לרבות את הוולד.

ומבואר שהיחס אל העובר הוא כחלק מגופה של האשה, וכממון הבעל, ואינו נפש בפני עצמו⁴.

לשיטתו הסביר המהרי"ט (בסי' צז) את האיסור של בן נח להרוג עוברים משום חובל בלבד, דהוי חלק מגוף האשה, אך אין כאן רציחה.

וכן נראה מדברי התוספות (נידה מד.):

בן יום אחד ההורגו חייב דקתני אבל עובר לא... וא"ת אם תמצוי לומר דמותר להורגו...

מחללין עליו את השבת אע"ג דמותר להורגו...

משמע שהריגת עובר מותרת ממש ואינה רק חסרון בעונש, כדברי תוספות בסנהדרין. ומובן מאד לפי המהרי"ט דבאמת אין העובר נפש ואין כאן רציחה אלא חבלה בלבד ובמקום צורך מותר לאדם לחבול בעצמו.

אך צ"ע לדרך זו, כיצד יתכן שבן נח חייב משום רציחה ולישראל מותר?

האחיעזר (ג, סה, יד) רצה לומר שדברי תוס' קאי לשיטת החולקים על ר' ישמעאל בסנהדרין, וסוברים שגוי לא חייב על העוברים, דאינו נפש כלל, אך לא קי"ל כך להלכה.

היעב"ץ הגיה על דברי תוס':

אינו מדויק, דמאן הוא דשרי להרוג את העובר בלי טעם, אף על גב דאין נהרג עליו.

⁴ מכאן למד המהרי"ט שאין בעובר אלא איסור חבלה בלבד, והיא מותרת לצורך ולכן התירו להרוג העובר קודם הריגת אימו מחשש ניוול האם.

אכן ניתן לדחות את הסוגיא בערכין דס"ל עובר ירך אימו או שכיון שנגמר דינם, הרי נפסק דינו ג"כ למיתה, וראה בר"ת סנהדרין פ: ובר"ן בחולין (פ"ג) וברעק"א על הסוגיא בערכין, וצ"ע.

וראה מח' רש"י ותוס' שם, האם ישבה על המשבר קאי על נגמר דינו או שלא, ויתכן דרש"י העמיד את כל הגמ' דווקא למ"ד ירך אימו, ולכן אפי' ישבה על המשבר יש להורגם, וראה גי' הגר"א יחד גופא הוא' כלומר הסוגיא כמ"ד ירך אימו, ועיי'.

'לא תרצח' ~ הפלת עוברים

צריך לשנות את הגירסא בתוספות, ודאי שיש איסור להרוג עובר והוי רצח, אלא שאין על כך חיוב מיתה.

גם **האגרות משה** (חוי"מ ב, סט) נקט דודאי טעות סופר הוא, וצ"ל 'פטור' דאין לכך שום היתר, אלא שאין חיוב משום רציחה.

יתכן ליישב את דברי תוספות על פי שיטת הרמב"ם.

פשט הגמרא בסנהדרין, דלא יתכן דבר שלגוי יהיה אסור ולישראל מותר, דאם הדבר אסור- אסור הוא לכולם, אלא שבענין העונש יש חילוק בין ישראל לגוי.

אבל הרמב"ם (מלכים פרק ט) סבר שיתכן שכן נח חמיר טפי מישראל⁵.

וביאר זאת **הרב קוק זצ"ל** (עץ הדר, א⁶):

יש להעיר בכלל במצוות הנהוגות בב"נ, שמ"מ להלכותיהן בפרט אין להשוותן לישראל, וכמו שיעורים שלא ניתנו לב"נ, כרמב"ם בהל' מלכים (ט, י) ונראה שאצל בן נח הפרטים הולכים יותר מצד הטבע, ואצל ישראל הנם מוגבלים מצד קדושת דין תורה... והיינו, שאצל ישראל הגבילה התורה העניין בין איסור להיתר, ואצל בן נח ההגבלה תלויה בטבע.

יש הבדל מהותי בין מצוות ב"נ, ובין אותן מצוות אצל ישראל. בני נח פועלים ע"פ המוסר והטבע הנראה לעין, אבל ישראל פועלים ע"פ הכללים האלוקיים ע"פ דינים, ולכן תתכן מציאות בו דינים של בני נח יהיה שונה ואף חמור יותר מדיני ישראל.

דוגמא לדבר הוא דין מפרכסת, כתב **הרמב"ם** (מלכים ט, יג):

כל שאסור על ישראל משום אבר מן החי אסור על בני נח, ויש שבני נח חייבין ולא ישראל... אבר ובשר הפורשין מן המפרכסת אף על פי ששחט בה ישראל שני סימנין, הרי זה אסור לבני נח משום אבר מן החי.

ישראל מותר במפרכסת, שהרי נשחטה כדין, אבל ב"נ אסור דכל זמן שהיא מפרכסת היא חיה, דלמראה העין היא עדיין חיה.

כלומר גוי תלוי ביחס הטבעי אל הדבר, אבל ישראל מתנהלים ע"פ כללים ודינים, אבר מן החי לגוי תלוי בחיות - מציאות, אבל לישראל תלי בקיום מצוות שחיטה.

ובאופן זה יש לבאר גם את דין הפלת עובר (שם, הלכה ד):

בן נח שהרג נפש אפילו עובר במעי אמו נהרג עליו, וכן אם הרג טריפה או שכפתו ונתנו לפני הארי או שהניחו ברעב עד שמת, הואיל והמית מכל מקום נהרג... מה שאין כן בישראל.

למראה העין הטריפה חי, אך מצד הדין אינו בחיים והוי גברא קטילא. כן הוא גם עובר, אע"פ שבתוך הבטן הוא חי וניתן לראותו באולטרסאונד ולשמוע את פעימות ליבו במוניטור, אך מצד הדין איננו חי, דטרם נולד ואין לו חזקת חיים. לכן ישראל אינו חייב עליו משום רציחה ובן נח כן.

⁵ כך למדו לחי"מ (מלכים י, ט) כס"מ (ט, יג) ערלי"נ (סנהדרין נט). חת"ס (יו"ד יט) ועוד.

למרות שבגמרא בסנהדרין (נט). פשוט שלא יתכן שכן נח חמור מישראל אך זוהי מחלוקת אמוראים בחולין (לג). בדין מפרכסת עיי"ש ובתוס'.

⁶ ראה גם: **משפט כהן** (סי' יג-יד).

לדרך זו הפלה איננה רצח כלל, דאע"פ שנראה כנפש, באמת מצד הדין אינו נפש.

וכדרך זו נראה **בסמ"ע** (חו"מ תכה, ח) :

בעודו במעיה מותר לחתכו אף על פי שהוא חי, שכל שלא יצא לאויר העולם אין שם נפש עליו, והא
ראיה דהנוגף אשה הרה ויצאו ילדיה ומתו משלם דמי הולדות ואין שם רוצח ומיתה עליו, וכמ"ש
(תכ"ג, א).

ואע"פ שפשוט הוא שאסור להרוג עוברים, **אך אי"ז רציחה אלא איסור אחר.**

הפלת עוברים איננה רציחה, אבל פשוט שיש בה איסור.

המהרי"ט (סי' צז) נקט דהוי איסור חבלה, שהעובר חלק מאימו וחובל באשה.

הזהר (שמות ב, ג) דימה את הפלת עוברים להשחתת זרע, והתייחס למעשה זה בחומרה רבה, כיון
סותר את מעשה ה' - בנין העולם :

מאן דקטיל בנוי, ההוא עוברא דמתעברא אתתיה, וגרים לקטלא ליה במעהא, **דסתיר בניינא דקב"ה**
ואומנותא דיליה...

האי קטיל בנוי, תלתא בישין עביד דכל עלמא לא יכיל למסבל, ועל דא עלמא מתמוגגא זעיר זעיר ולא
ידיע, וקב"ה אסתלק מעלמא, וחרבא וכפנא ומותנא אתיין על עלמא, ואלין אינון, קטיל בנוי, סתיר
בניינא דמלכא, דחיא שכנינא דאזלא ומשטטא בעלמא ולא אשכחתי נייחא, ועל אלין רוחא דקודשא
בכיה, ועלמא אתדן בכל הני דינין, ווי לההוא בר נש ווי ליה, טב ליה דלא יתברי בעלמא.

זכאין אינון ישראל, דאף על גב דהוו בגלותא דמצרים אסתמרו מכל הני תלתא, מנדה ומבת אל נכר
ומקטול זרעא, ואשתדלו בפרהסיא ברביה, דאף על גב דגזרה אתגזרת, כל הבן הילוד היאורה
תשליכוהו, לא אשתכח ביניהון מאן דקטיל עוברא במעהא דאתתא כל שכן לבתר, ובזכותא דא נפקו
ישראל מן גלותא.

למרות שפרעה גזר להרוג את הילדים, ישראל נזהרו מהפלת עוברים ובכך זכו לצאת ממצרים, ומי
שמפיל עוברים מחריב את העולם וסותר בנינו של הקב"ה.

3. חצי נפש

מהלך נוסף נוכל ללמוד ע"פ שיטת הרמב"ם בסוגיא באהלות.

המשנה באהלות (ז, ו) אומרת :

האשה שהיא מקשה לילד מחתכין את הולד במעיה ומוציאין אותו אברים אברים, מפני שחיה
קודמין לחייו. יצא רובו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש.

המשנה באהלות עסקה במקרה שיש סכנה לאשה מחמת העובר, וחילקה בין מקרה שכבר הוציא
ראשו (ואין דוחין נפש מפני נפש) למקרה שלא (וחייה קודמים לחייו). וצריך להבין מה השתנה כאשר
העובר הוציא את ראשו?

הגמרא בסנהדרין (עב:) הסבירה :

קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו... איתבייה רב חסדא לרב הונא יצא ראשו אין נוגעין בו לפי שאין
דוחין נפש מפני נפש ואמאי רודף הוא? שאני התם **דמשמיא קא רדפי לה..**

'לא תרצח' ~ הפלת עוברים

הגמרא בשלב הראשון הגדירה את העובר כרודף את אימו, אך כשעברה הגמרא לסיפא- הוציא את ראשו, נחשב משמיא רדפי ליה, וצ"ב.

ופרש"י :

יצא ראשו - קתני רישא החיה פושטת ידה וחותרתו ומוציאתו לאברים, דכל זמן שלא יצא לאויר העולם לאו נפש הוא וניתן להורגו ולהציל את אמו, אבל יצא ראשו אין נוגעים בו להורגו, דהוה ליה כילוד ואין דוחין נפש מפני נפש.

לפי רש"י, מסקנת הסוגיא היא שעובר לא נחשב רודף לאמו אלא משמיא רדפי לה⁷, ולכן אם הוציא ראשו דחשיב נפש- אסור להציל את האם בנפש התינוק, אבל כל זמן שלא יצא- מותר להורגו כיון שאינו נפש. ורש"י לשיטתו, סובר שעובר אינו נפש ואפשר להורגו.

אבל הרמב"ם (רוצח א, ט) כתב :

העובר שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר במעיה בין בסם בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להורגה, ואם משהוציא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש וזהו טבעו של עולם.

הרמב"ם כתב שברישא נהרג בגלל שרודף את אימו, ובסיפא זהו 'טבעו של עולם'. ומבואר שסבר גם למסקנה שעובר נחשב רודף אחר אימו.

דברי הרמב"ם צע"ג, ולכאורה סותרים את הסוגיא, וכה"ק **רבי עקיבא איגר** (סנהדרין עב):

משמיא קא רדפי לה. והרמב"ם... הוא תמוה לכאורה דהא הכא לאו משום רודף אתינן עליה דהרי ביוצא רובו אין נוגעין בו אלא ע"כ הטעם משום דעובר לא נקרא נפש?

דברי הרמב"ם תמוהים בתרתי :

א. בגמרא משמע שאין העובר רודף, אלא משמיא רדפי לה, והרמב"ם נקט דחשיב רודף.

ב. אם חשיב רודף, מה לי בתוך הבטן ומה לי הוציא ראשו, לעולם מותר להרוג את הרודף?

בחי' רעק"א מודפס בסוגריים :

(אפשר משום דב"נ אסור להרוג העוברים אף שישראל אינו נהרג ע"ז, צריך לטעם דהוי כרודף אף דמשמיא קרדפו לה).

כלומר, הרמב"ם היה מוכרח לומר שהעובר רודף את אמו, דאל"ה כיצד ניתן להורגו בבטן, הרי הפלת עובר נחשבת רציחה לבני נח, וגם בישראל חשיב הריגה אלא שאין עליה חיוב מיתה, וא"כ בעינן לטעמא דרודף על מנת להתיר להפיל את העובר ולהציל את האם.

אך אם העובר נחשב רודף, הדרא קושיא לדוכתא, מדוע כשהוציא ראשו אסור לפגוע בו ולהציל את האם?

האחרונים בארו את הרמב"ם ע"פ הירושלמי (סנהדרין ח, ט) :

מהו להציל גדול בנפשו של קטן. והתנינן יצא ראשו ורובו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש?

ר' יוסי בי ר' בון בשם רב חסדא שניא היא **תמן שאין את יודע מי הרג את מי**.

הירושלמי עסק בקטן הרודף אחרי הגדול, ורצה להוכיח מדין עובר שאין לקטן דין רודף, שהרי אינו בר דעת.

⁷ אי"ז כקטן האוחז חרב, דאין כאן מעשה פגיעה אלא עצם מציאותו מסכנת את האשה.

ודחה הירושלמי דשאני עובר ששניהם רודפים זה את זה.

לפייז גם למסקנה עובר נחשב רודף⁸, אלא שגם האם נחשבת רודפת, וא"כ הגדרת המצב היא ששניהם רודפים זה את זה, ולכן אם הוציא את ראשו אין דוחים נפש מפני נפש, אך א"כ צריך להבין מדוע לפני שיצא כן דוחים את העובר, הרי לרמב"ם עובר חשיב נפש כבר בבטן אמו?

וצ"ל דכיון דתרוייהו רודפים, שב ואל תעשה עדיף, אך ברישא אע"פ ששניהם רודפים, על הריגת האשה יש חיוב מיתה ועל הריגת עובר אין, ולכן יש להרוג את התינוק שרודף את האשה, ולהציל את האשה כיון שחייה קודמים.

וביתר ביאור, נ"ל כדברי המהר"ם שיק (יו"ד קנה):

לפענ"ד בא הרמב"ם לישב, דלכא' קשה טובא, אמאי רשאי קודם שיצא ראשו לחתוך העובר, הא כתבו התוס' (סנהדרין נט.) ליכא מידי... וגם בישראל בעובר אינו רשאי להורגו, וע"כ מן התורה דהוי **מקצת נפש וכחצי שיעור**, ואנן קי"ל דגם על אביזרא דשפ"ד יעבור ואל יהרג, ואמאי מותר להרוג העובר?

עובר נחשב נפש, אך לא נפש גמורה אלא מקצת נפש, והוי כחצי שיעור, דקי"ל גוי נהרג עליו וישראל לא.

לפייז א"ש היטב, דגם בבטן העובר נחשב נפש ואסור להורגו מדין רציחה, ובעינן לדין רודף. ואע"פ שתרוייהו רדפי זה את זה, אך כיון שהאמא היא נפש שלמה והעובר חצי נפש, דוחים חצי נפש מפני נפש, אך כאשר הוציא ראשו, תרוייהו נפש שלמה ואין דוחים נפש מפני נפש. ונראה שהרמב"ם יחלוק על רש"י ותוס', בהבנת את הגמרא **בנידה** (מד.):

בן יום אחד וההורגו חייב: דכתיב ואיש כי יכה כל נפש מ"מ

תוס' למדו דבן יום אחד הוא 'נפש כלדהו' ופחות מכך אינו נפש כלל, אבל הרמב"ם ילמד להיפך, בן יום אחד הוא 'כל נפש' דהיינו נפש שלמה, ולכן חייב על הריגתו מיתה, אך עד שיצא מבטן אמו נחשב מקצת נפש ופטור עליו.

עלה בידינו, דלפי רש"י עובר אינו נפש ולכן מותר להורגו כל זמן שלא הוציא את ראשו, אבל לפי הרמב"ם עובר הוי נפש, ומותר להורגו רק בגלל שהוא רודף, וצ"ל דנפש האשה עדיפא.

ג. נפקא מינות

1. אכילה ביום כיפור

⁸ וניתן להכניס זאת גם בכוונת הבבלי, וכ"כ אבן האזל (שם):

אף דאיכא טעמא דמשמאי דקא רדפי, וכמו שכתב הרמב"ם שזהו טבעו של עולם, אין הכונה דאינו רודף כלל, אלא דכיון דזהו טבעו של עולם הויין שניהם רודפים זה על זה דהאשה במה שהיא סותמת בפני העובר מלצאת הוי מצמצם דהוי נמי רוצח והוי כמו גבי משא, ולכן כתב הרמב"ם טעמא דרודף דבלא זה לא היה דין להרוג גם עובר, אבל כיון דאיכא טעמא דרודף דוחין העובר בשביל האשה, משום דאין דין להציל העובר בנפשה של האשה. ויש דין להציל האשה בנפשו של העובר. וכמו גבי משא, אבל אם יצא ראשו שהוא כילוד אין דוחין נפש מפני נפש כיון ששניהם רודפים זה על זה.

⁹ **המש"ז** (או"ח שכת, א) כתב: עובר אי מחללין עליו שבת באין סכנה לאם, עיין בסמ"ע (ח"ו"מ תכה, ח) שאין שם נפש עליו. צ"ע, דאם כן למה תלה הרמב"ם... במעיה דהוה כרודף... ויש לומר כל זמן שלא יצא לאויר העולם...חייה קודמים לחייו, דהיא נפש חשובה יותר, שההורגה חייב מיתה, מה שאין כן נפש העובר, ועדיין צ"ע.

'לא תרצח' ~ הפלת עוברים

עוברה שהריחה ביו"כ מאכילין אותה, ונח' הראשונים האם ההיתר הוא מחמת סכנת העובר או המעוברת.

הרא"ש יומא (ח, יג) כתב :

כתב הרמב"ן דמשום סכנת וולד לחודיה מחללין אפילו ליכא למיחש לדידה. דהיינו דגרסינן בערכין (ז.) האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת מביאין סכין וקורעין כריסה ומוציאין את הוולד... ואיכא דסבירא ליה דאין מחללין משום נפלים אלא עוברה שהריחה חששא דמיתה דידה היא שכל המפלת בחזקת סכנה היא. וטעמא דיושבת על המשבר שמתה טעמא אחרינא הוא הרי הוא כילוד דתנו לאו ירך אמו הוא דלאו בדידה תליא אלא חי הוא ודלת נעולה בפניו וליכא חששא אלא דלא ה"ל חזקה דחיותא וספק נפשות להקל¹⁰.

לפי הרמב"ן מחללים יו"כ בשביל סכנת עובר, אבל הרא"ש הביא יש חולקים הסוברים שאין לחלל יו"כ אלא על פיקוח נפש של היולדת, אבל סכנת עובר איננה פיקוח נפש. ונראה שנחלקו בחקירה דידן, האם עובר הוא נפש או לא.

2. חילול שבת

בסוגיא בערכין (ז.) מבואר שמחללים שבת על מנת להציל את העובר :

א"ר נחמן אמר שמואל האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת מביאין סכין ומקרעים את כריסה ומוציאין את הוולד.

פשיטא, מאי עביד, מחתך בבשר הוא?

אמר רבה לא נצרכה להביא סכין דרך רשות הרבים.

והקשו הראשונים, הרי קודם שמתה היולדת, היה מותר להרוג את התינוק, כלומר לא חשיב נפש, ועכשיו לאחר שמתה היולדת מחללים שבת להציל את התינוק?

ו**כתב הרמב"ן** (נידה מד.):

הא דתנן וההורגו חייב. דוקא בן יום אחד אבל עובר לא דלא קרינא ביה נפש אדם, וה"נ אמרינן האשה שהיא מקשה לילד מביאין סכין ומחתכין אותו אבר אבר יצא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש, אלמא מעיקרא ליכא משום הצלת נפש וקרא נמי כתיב דמשלם דמי ולדות. ואיכא דקשיא ליה דגרסינן התם בערכין האשה שהיא יושבת על המשבר ומתה בשבת מביאין סכין וקורעין אותה ומוציאין הולד ממנה ואמאי מחללין שבת כיון שאינו קרוי נפש?

ולאו קושיא היא התם אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שיקיים שבתות הרבה.

הרמב"ן סבר שעובר אינו נפש¹¹, ולכן נאלץ לחדש שההיתר לחלל עליו שבת נובע ממקור אחר: 'חלל עליו שבת אחת ע"מ שישמור שבתות הרבה'. כלומר, חילול שבת בגלל העתיד- פוטנציאל החיים של¹².

אבל **תוספות** (נידה מד.) כתבו :

¹⁰ למעשה הרא"ש שם סיים דאין נ"מ, דכל סכנת עובר היא סכנה לאם.

¹¹ קצת צ"ע דסותר את דבריו מהסעיף הקודם.

¹² יתכן ולפ"ז אפי' פחות ממי יום מחללין עליו שבת!

בן יום אחד ההורגו חייב דקתני אבל עובר לא... וא"ת אם תמצוי לומר **דמותר** להורגו בבטן אפי' מתה אמו ולא הוי כמונח בקופסא, אמאי מחללין עליו את השבת שמביאין סכין דרך ר"ה לקרוע האם? וי"ל דמכל מקום משום פקוח נפש מחללין עליו את השבת אע"ג **דמותר** להרגו דהא גוסס בידי אדם ההורגו פטור דרוב גוססים למיתה ומחללין את השבת עליו, דאין מהלכין בפקוח נפש אחר הרוב. דברי תוסי' צע"ג, אם מותר להורגו מוכח שאינו נפש, וא"כ כיצד ניתן לחלל עליו שבת בטענה שבנפשות אין הולכים אחר הרוב, הרי כלל אינו נפש? וכי מותר להורגו משום שע"פ הרוב אינו חי? לפי המהר"ם שיק לק"מ, דאכן עובר הוא מקצת נפש, ולכן אין עליו חיוב מיתה אך יש בו דין פיקוח נפש.

ונראה שדרכו של המהר"ם שיק ברמב"ם מיישבת את כל הבעיות והקשיים, אכן עובר הוא מצב ביניים של מקצת נפש ולכן לענין גוי ופקוח נפש סגי במקצת נפש, אך לענין חיוב רציחה בישראל בעיני נפש שלמה.

ד. פסיקת הלכה

השו"ע חו"מ (תכה, ב) פסק את לשון הרמב"ם שיש להרוג את הולד משום שהוא רודף את אימו, אבל הסמ"ע (ח) הביא את רש"י דאינו נחשב נפש.

המג"א (או"ח קכח, נג) כתב: 'דחף אשה הרה והפילה נושא כפיו'. ומוכח דס"ל דלא חשיב רציחה! **האג"מ** (חו"מ ב, סט) האריך בענין זה ודחה את דברי המהרי"ט ואת דברי תוסי' בנידה, ונקט דהריגת עובר היא רצח גמור בכל מקרה, וההיתר היחיד הוא כדברי הרמב"ם - במקרה שהעובר מסכן - רודף את האם, וז"ל:

כתבתי כל זה לענין הפרצה הגדולה בעולם דהרבה מדינות התירו להרוג עוברים ובתוכם גם ראשי המדינה במדינת ישראל... בזה"ז הא עוד יש צורך לעשות סיג לתורה, וכ"ש שלא לעשות קולות באיסור רציחה החמור ביותר, לכן נשתוממתי בראותי תשובה מחכם א' המתיר הולדות עובר יותר מג"ח שהעובר הוא במחלת תני - סקס להפילו, והקדים שעצם הריגת העוברים הוא להרבה פוסקים רק מדרבנן ואף אם הוא מדאורייתא הוא רק משום גדר בנינו של עולם אבל מחמת איבוד נפשות אין נדנד כלל... וברור ופשוט כדכתבתי הלכה הברורה ע"פ רבותינו הראשונים המפרשים והפוסקים ממש שאסור בדין רציחה ממש כל עובר...

'קצירת האומר'

בן נח חייב על הריגת עובר, אבל ישראל פטור. כיצד ניתן להבין סתירה זו? אם עובר הוא נפש זהו רצח ואסור לכולם, ואם אינו נפש מדוע בן נח נהרג עליו?

תוסי' בסנהדרין למדו שעובר נחשב נפש ולכן בן נח נהרג עליו, ישראל פטור בגלל שצריך תנאים נוספים (שיצא לאוויר העולם) בשביל להוציא להורג יהודי, אבל ודאי שהפלת עובר היא רציחה.

לעומת זאת תוסי' בנידה והמהרי"ט למדו שעובר אינו נפש והמפיל אותו אינו רוצח, ובכל אופן בן נח נהרג על כך.

כיצד יתכן הדבר?

'לא תרצח' ~ הפלת עוברים

הרב זצ"ל ע"פ דברי הרמב"ם הסביר שיש הבדל מהותי בין המצוות של בני נח למצוות של ישראל, בני נח נידונים ע"פ המציאות החיצונית הנראית, ולכן מפרכסת, עובר וטריפה נראים חיים, ויש בהריגתם חיוב מיתה לבני נח, אבל ישראל נידונים ע"פ 'דינים' גדרים הלכתיים ולא ע"פ המציאות החיצונית, ולכן מפרכסת וטריפה הם בעצם מתים, ועובר עדיין לא נחשב חי.

מהלך נוסף של המהר"ם שיק מחדש שעובר הוא חצי נפש, ולכן ודאי שאסור להרוג אותו אך אין בו שיעור כדי לחייב ישראל מיתה, לעומת זאת בבני נח אין שיעורים וחייבים על כלשהו, ולכן חייבים מיתה גם על עובר- חצי נפש.

לדרך זו מובנים דברי הרמב"ם, העובר ואימו רודפים זה את זה, כל זמן שלא הוציא את ראשו הרי הוא חצי נפש, ונפשה של אימו עדיפה, אך מרגע שהוציא את ראשו הרי הוא נפש שלימה כמו אימו ואין דוחים נפש מפני נפש.

לדרך זו עובר שישכן איבר מאימו לא יהיה היתר להורגו, דאבר הרי הוא כמקצת נפש ואינו דוחה עובר שגם הוא מקצת נפש. אבל לפי המהר"ט הפלת עובר איננה רציחה כי אם חבלה בלבד, ומותר לאשה לחבול בעצמה לצורך הצלת אחד מאבריה.